

CHO‘LPONNING ADABIY TANQIDIY QARASHLARI

GULJAHON ABDULLAYEVA

Farg‘ona Davlat Universiteti

Filologiya fakulteti 4- kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Cho‘lponning adabiy-tanqidiy qarashlari, uning o‘zbek adabiyoti taraqqiyotidagi o‘rni hamda milliy adabiy tafakkur rivojiga qo‘shgan hissasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Xususan, adibning adabiyot va san‘at haqidagi fikrlari, milliy uyg‘onish davridagi estetik qarashlari, ijodkor mas‘uliyati hamda badiiylik mezonlariga oid mulohazalari yoritib beriladi. Tadqiqot davomida Cho‘lponning adabiy tanqidda xolislik, milliylik va estetik tafakkurni uyg‘un holda qo‘llagani asoslab ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: adabiy tanqid, estetik qarash, badiiylik, milliy uyg‘onish, Cho‘lpon, realizm, ijodkor mas‘uliyati, adabiyot, ma‘naviyat, milliy tafakkur.

XX asr boshlaridagi o‘zbek adabiyoti milliy uyg‘onish g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi. Bu davrda nafaqat badiiy ijod, balki adabiy tanqid ham yangi bosqichga ko‘tarildi. Ana shu jarayonda Cho‘lponning adabiy-estetik qarashlari alohida ahamiyat kasb etdi. U o‘zining she‘riyati, nasriy asarlari hamda publitsistik maqolalari orqali o‘zbek adabiyotida yangicha tafakkur shakllanishiga katta hissa qo‘shdi.

Cho‘lpon adabiyotni xalq ruhiyati, millat ma‘naviyati va inson erkinligi bilan bog‘liq holda talqin qiladi. Uning fikricha, haqiqiy adabiyot inson qalbiga ta‘sir etishi, jamiyatni uyg‘otishi hamda estetik tafakkurni rivojlantirishi kerak. Shu jihatdan adibning adabiy-tanqidiy qarashlari bugungi adabiyotshunoslik uchun ham muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Cho‘lponning adabiyot haqidagi qarashlari

Cho‘lpon adabiyotni millat hayotining ajralmas qismi sifatida baholaydi. Unga ko‘ra, adabiyot xalqning ma’naviy olamini aks ettiruvchi kuchli vositadir. Adib badiiy asarning qiymatini uning inson ruhiyatiga ta’siri bilan o‘lchaydi.

Cho‘lponning qarashlariga ko‘ra, adabiyot:

inson tafakkurini boyitishi;

milliy ongni uyg‘otishi;

estetik didni shakllantirishi;

jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishi zarur.

U badiiy ijodda sun’iylik va yuzakilikni qattiq tanqid qiladi. Adib uchun hayotiylik hamda samimiylik badiiy asarning asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi.

Badiiylik va estetik tafakkur masalasi

Cho‘lpon badiiylik masalasiga chuqur estetik yondashadi. Uning fikricha, san’at faqat voqealarni tasvirlash emas, balki inson qalbini his qilish va uni ta’sirchan shaklda ifodalashdir.

Adib quyidagi jihatlarga alohida e’tibor beradi:

a) Hayotiylik

Asardagi voqealar hayot haqiqatiga yaqin bo‘lishi kerak. Obrazlar sun’iy emas, tabiiy va ishonarli tasvirlanishi zarur.

b) Ruhiy tasvir

Cho‘lpon inson ichki kechinmalarini tasvirlashni yozuvchi mahoratining muhim belgisi sifatida baholaydi. U ruhiy tahlil orqali obrazning ichki dunyosini ochib berishga intiladi.

c) Til va uslub

Adibning fikricha, badiiy til sodda, ravon va ta’sirchan bo‘lishi lozim. Ortiqcha dabdabadorlik asarning estetik qiymatini pasaytiradi.

Bu qarashlar Cho‘lponning estetik tafakkuri nihoyatda teran bo‘lganini ko‘rsatadi.

Cho‘lponning milliylik haqidagi qarashlari

Cho‘lpon ijodida milliylik masalasi muhim o‘rin egallaydi. U adabiyotning xalq hayoti bilan uzviy bog‘liq bo‘lishini talab qiladi. Adibning fikricha, milliy ruhdan uzoqlashgan ijod jamiyatga kuchli ta‘sir ko‘rsata olmaydi.

Cho‘lpon milliylikni:

xalq tili;

urf-odatlar;

milliy tafakkur;

tarixiy xotira;

ma‘naviy qadriyatlar bilan bog‘laydi.

Uning qarashlarida milliylik tor tushuncha emas, balki xalqning ma‘naviy mavjudligini ifodalovchi estetik mezon sifatida talqin qilinadi.

Adibning ijodkor mas‘uliyati haqidagi fikrlari

Cho‘lpon yozuvchini jamiyat oldidagi katta mas‘uliyat egasi deb hisoblaydi. Uning fikricha, ijodkor:

haqiqatni yozishi;

xalq dardini his qilishi;

jamiyat muammolariga befarq bo‘lmasligi kerak.

Shu sababli u adabiyotni faqat ko‘ngilochar vosita emas, balki ma‘naviy tarbiya quroli sifatida baholaydi. Bu esa Cho‘lponning adabiy tanqidida ma‘rifatparvarlik ruhini kuchaytiradi.

Xulosa

Cho‘lponning adabiy-tanqidiy qarashlari o‘zbek adabiyotshunosligi taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega. Uning estetik qarashlari badiiylik, hayotiylik, milliylik va inson ruhiyatini chuqur aks ettirish tamoyillariga asoslanadi. Adibning adabiyot haqidagi fikrlari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Cho‘lpon

adabiyotni inson tafakkuri va millat ma'naviyatini yuksaltiruvchi kuch sifatida talqin etadi. Shu bois uning ilmiy-estetik merosi zamonaviy adabiyotshunoslik uchun muhim nazariy manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cho'lpon. *Adabiyot nadur.* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Cho'lpon. *Asarlar to'plami.* – Toshkent: Sharq, 2005.
3. Qosimov B. *Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
4. Yo'ldoshev Q. *Adabiyot nazariyasi asoslari.* – Toshkent: Universitet, 2006.
5. Karimov N. *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi.* – Toshkent: O'qituvchi, 1999.